

Influența comunismului asupra structurilor familiale tradiționale românești

Roxana Deca

Familia tradițională românească s-a caracterizat, între altele, atât printr-un individualism pronunțat, dar și printr-o serie de reguli de comportament moștenite din tată în fiu, reguli primenite de-a lungul anilor, în conformitate cu cerințele timpului, dar care nu au contrazis datina, „obiceiul pământului”.

Câteva dintre normele respectate de familia tradițională românească erau cinstea, hărnicia, corectitudinea, manifestarea unei sporite responsabilități față de prestigiul familiei, probarea unei coeziuni sufletești și unei conștiințe familiale puternice, îndeplinirea „rânduiei morale” a neamului, respectarea unei ierarhii a vârstei, a sexului, încetățenită prin tradiție (de pildă, bărbatul era *capul* familiei și el conducea, adeseori autoritar; exista dreptul de corecție al părinților asupra copiilor etc.), consumarea solidarității cotidiene la nivelul familiei (munceau împreună, mâncau împreună, existau mese comune cotidiene, dar și mese comune cu valențe rituale și ceremoniale deosebite etc.), iar reunirea întregului neam se petrecea numai la evenimentele legate de ciclul vieții, la marile sărbători de peste an, la zile onomastice, la hramuri, nedei, clăci, etc. Împărțirea rolurilor între generații și între sexe era foarte strictă: participarea la muncă, asigurarea continuității biologice a familiei, educarea și transmiterea experienței către tânăra generație, erau obligații precis delimitate pe criteriul vârstei.

Vârstele omului aveau obligații și drepturi, recunoscute de întreaga obște, care conduceau la sentimentul utilității sociale. Împărțirea rolurilor sociale pe vârste și sexe pornind de la baza lor naturală (forță fizică, predispoziții înnăscute, sexualitate, maternitate etc.) a fost un criteriu plauzibil pentru emanciparea graduală a individului și pentru a evita, cel puțin în parte, conflictele dintre generații¹.

Diferențele dintre sexe s-au cultivat în poporul român încă din copilărie. De la 7 ani, existau grupuri de joacă separate ale băieților și fetelor. Evitarea masturbării era una dintre îndatoririle principale ale părinților. În preadolescență sau adolescență se constituiau grupuri de două persoane - „surori de cruce” sau „frați de cruce” - care se mențineau pe viață și vizau ajutor mutual felurit. Fetele erau supravegheate îndeaproape „să nu pată rușine”. De la vârsta la care puteau face

1 Vladimir Trebici, Ion Ghinoiu, *Demografie și etnografie*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, pag.199.

ceva, copiilor li se dădeau anumite sarcini în gospodărie. Astfel, fetele învățau de la mamă să țeasă, să coasă, să toarcă, să spele rufele cu săpun la râu, să îngrijească copiii mai mici, să deretice casa, să facă mâncare, să cunoască plantele de leac, să știe sărbătorile și să respecte normele legate de acestea. Flăcăii se aflau mai mult sub influența taților care-i instruiau cu privire la secretele lucrării pământului și ale creșterii animalelor, îi avertizau asupra pericolelor („locuri rele”, „locuri oprite”), le transmiteau interdicții (vezi balada *Antofiță al lui Vioară*), le testau calitățile de voinicie, înțelepciune etc.

Atât fetele, cât și băieții asimilau cultura orală locală în practica vieții sociale, își însușeau modele comportamentale, deprinderi din viața colectivității care reprezentau călăuze pentru viața lor proprie. Pentru disciplinarea copiilor, părinții cultivau frica de forțe malefice, cearta („Părintele ceartă, dar nu urăște”) și bătaia („Muma unde lovește, crește” sau „Copilului dă-i cu palma peste cur, să-i vie minte la cap”). În societatea tradițională rareori se înregistrau cazuri de ingratitudine a copiilor față de părinți. Lovirea părinților, neglijarea lor, când erau bolnavi sau îmbătrâneau, duceau la oprobiul public.

Revoluția socialistă s-a dorit făuritoare a unor țeluri idealiste și utopice, prin înlăturarea normelor sociale burgheze și prin transformarea proprietății private în „proprietate a tuturor”. În încercarea de a transforma proprietatea privată în „proprietate a statului sau a tuturor”, societatea comunistă a înseriat și gospodăria casnică în domeniul privatului, lucru care a dus la „socializarea” muncii gospodărești. Răsturnarea raporturilor tradiționale între membrii comunității sătești și chiar în cadrul familiei tradiționale s-a datorat procesului cooperativizării de după 1960. Modalitatea tradițională de subzistență era munca bărbatului, iar mai apoi cea a femeii sau a amândurora. Patrimoniul, în acest caz, nu are nici o importanță, iar familia nu mai este o unitate de producție, ci doar de consum. Raporturile dintre membrii familiei sunt eminentamente afective, extinzându-se și asupra copiilor. Ca urmare a industrializării și a plecării tinerilor la oraș, s-a produs o rupere de mentalitate între generații și, drept urmare, satele au suferit un proces de îmbătrânire bruscă. Totodată, la începutul industrializării, satele au început să treacă printr-un proces treptat de „feminizare” a agriculturii și datorită creșterii numărului de navetiști bărbați spre și de la fabrici, mine și șantiere de construcții, productivitatea sectorului agricol având predominanță feminină, adică cca 70% din forța de muncă ².

O dată cu lansarea formulei „familia-celulă de bază a societății”, comunismul a negat rolul individului în societate și a lovit în familie, prin deprivatizarea ei. Ori, proprietatea a reprezentat întotdeauna o condiție a menținerii coerenței familiei. Statul comunist pretindea că emanciparea femeilor se face

² Gail Kligman, *Nunta mortului*, Polirom, Iași, 1998, pag. 44.

³ Susan Gal, Gail Klingman, *Politicile de gen în perioada postsocialistă*, editura Polirom, Iași, 2003, pag. 244.

prin participarea, alături de bărbați, la munca retribuită, însă statul a manipulat această participare, după cum a manipulat și desfășurarea funcției reproductive, în cazul femeilor. Ceaușescu pretindea dreptul femeii la funcții în stat și vorbea despre emanciparea femeii, nimeni neavând în realitate nici un fel de drepturi și nevoi, ci numai îndatoriri și sarcini de partid, astfel încât ajungem la concluzia că singura cale de emancipare a femeii era munca. Cu toate acestea, felul în care a fost modificat statutul femeii în cadrul comunității comuniste este evident, ca urmare a pătrunderii masive a femeilor în rândul forțelor de muncă de la oraș.

Comunismul a influențat în mod direct femeia, folosind maternitatea în mod negativ prin Decretul 770 din 1966, care prevedea punerea în aplicare a politicii de formare a „omului de tip nou”, adică interzicea cu desăvârșire avorturile. Aceasta nu a fost altceva decât o politică fascistă, care timp de 23 de ani a dus la decesul a mai mult de 10 000 de femei, deces datorat complicațiilor apărute ca urmare a avorturilor rudimentare la care recurgeau mamele desperate, femei care aveau deja un număr de copii și care realizau imposibilitatea de a le asigura acestora condiții limită de subzistență. Decretul 770 a afectat și copiii născuți ca urmare a lui. Fete mature în anii '80, rămâneau gravide și nu puține au fost cazurile în care părinții înfiau copiii copiilor lor, pentru ca adolescentele să-și continue mersul firesc al vieții, să poată să-și termine studiile, să-și poată întemeia o familie.

Femeile anilor '80 aveau dreptul de a face o întrerupere de sarcină după vârsta de 45 de ani, doar dacă aveau 5 copii. Tuturor femeilor li se impuneau controale ginecologice periodice, ca urmare a politicii de forțare fără discernământ a natalității, care au avut însă și o conotație benefică prin depistarea și prevenirea unor boli foarte grave.³

O aberație a comunismului a fost plata „taxei de celibat” de către orice salariat, fie că era sau nu căsătorit, în condițiile în care nu avea sau nu putea să facă copii.

În contextul „grijii față de mamă și copil”, comunismul a promulgat și introducerea concediului de maternitate de 126 de zile, ce avea în vedere atragerea cât mai timpurie a mamelor în producție, în scopul realizării planului cincinal. În socialismul de stat politicile privind maternitatea li se aplicau tuturor femeilor care deveneau mame, indiferent de rang sau poziție socială. De multe ori, interzicerea avortului și costul ridicat al contracepției au transformat contractul sexual dintre soți în momente de risc enorm și de spaimă pentru femei, iar cele ajunse la maturitate în perioada anilor '80 au ajuns să facă adevărate psihoze legate de teama de sexualitate, disprețul față de propriul trup și de funcția reproductivă naturală, ca urmare a politicilor anti-avort.

Lenin susținea eliberarea femeii de „sclavia domestică”, activitățile casnice fiind văzute ca „o muncă neproductivă, meschină, agasantă, care prostește și deprimă”. Paradoxal, așa era caracterizată munca individuală, în timp ce „munca

colectivizată” era o soluție viabilă pentru prosperitate.

Idealul feminin comunist era acela de mamă, muncitoare, tovarășă de viață și gospodină. În toate publicațiile și materialele propagandistice, controlate la nivel central, era prezentată imaginea femeii model, femeia „ingineră, soție atrăgătoare, mamă, femeie îmbrăcată decent și activistă pe tărâm politic”. Replica masculină comunistă a uzurpat poziția de „cap de familie” a bărbatului, oferind foarte puține descrieri alternative ale masculinității, nereușind să contureze rolul bărbatului în cadrul familiei și gospodăriei.

Comunismul a alterat codul etic familial tradițional, cultivând politica delațiunii și deformând sentimentul de respect și afecțiune în interiorul familiei prin inducerea ideologiei de „demascare” între soți, „demascarea” părinților de către copii etc.

Comunismul a lăsat ca moștenire dileme privind dependența și dorința de autonomie față de locul de muncă și de stat, iar cei care în anii comunismului erau copii sau adolescenți, adică un număr mare din populația adultă de azi își manifestă, la aproape două decenii de la înlăturarea regimului totalitar, nostalgia față de securitatea materială, simțul „colectivității” și egalitarismul relativ pe care le-a cultivat comunismul. Cei mai mulți consideră în prezent că guvernului îi revine rolul de a asigura direct bunăstarea populației.

Referitor la rolul pe care femeile și l-au asumat după comunism, când au și votat cu adevărat liber, putem spune că asociațiile tradiționale feminine care au intrat în spațiul politic au exercitat o mare influență, stimulând schimbarea mentalitară. Efectul politicii comuniste de acordare a funcțiilor de răspundere femeilor și accesului la meserii înainte exclusiv rezervate bărbaților a creat în România o situație specială, nouă pentru contextul patriarhal european.

La români, familia a reprezentat răspunsul cultural imediat la cerințele de subzistență, protecție, reproducție și educație. Etnologii consideră că până și feminitatea și masculinitatea nu rezultă din caracteristici naturale biologice (chiar dacă au ca punct de plecare aceste caracteristici), ci sunt construite social în procesul educației.

Bibliografie selectivă:

- Gal, Susan, Klingman, Gail, *Politicile de gen în perioada postsocialistă*, Editura Polirom, București, 2003
- Gatens, Moira, *Feminism și filozofie, Perspective asupra diferenței și egalității*, București, Editura Polirom, 2001
- Goody, Jack, *Familia Europeană. O încercare de antropologie istorică*, Editura Polirom, București, 2003
- Iordache, Gheorghe, *Românul între ideal și compromis*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1995
- Trebici, Vladimir, Ghinoiu, Ion, *Demografie și etnografie*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985